

**ЗВІТ
ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ
ПІДПРИЄМЦІВ
М. ЧЕРНІВЦІ**

Підготовлено

у співпраці з проектом

«Економічний розвиток міст»

за підтримки

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Липень 2006 р.

ВИВЧЕННЯ ДУМКИ ПІДПРИЄМЦІВ

I. ВСТУП

У червні-липні 2006 року було проведено опитування роботодавців м.Чернівці. Це опитування є елементом процесу стратегічного планування економічного розвитку із залученням громади – проекту, який визначатиме економічне майбутнє міста. Метою опитування було отримання корисної та достовірної інформації для членів Експертного Комітету з розробки Стратегії конкурентоспроможності міста стосовно думки тих, хто здійснює інвестиції та створює робочі місця в Чернівцях. Тематика опитування включала історію та статус підприємства, характер бізнесу, робочу силу та персонал, інформацію про розміщення підприємства, послуги, що надаються органами влади та стосунки з ними, а також загальну думку про місто як середовище для ведення бізнесу.

Результати опитувань містять відповіді 49 підприємств, на яких працює 8109 робітників. І хоча опитування 49 підприємств не може повною мірою проілюструвати думку всієї бізнесової громади міста, але власне ці компанії становлять відповідну вибірку підприємств міста, а тож даний звіт містить цінну інформацію про інвестиційний клімат міста, його економічний потенціал.

II. МЕТОДОЛОГІЯ

До 10 липня 2006 року було заповнено 49 анкет. Серед компаній у переліку для опитування були найбільші роботодавці міста, а також кілька менших фірм.. У цьому звіті містяться узагальнені відповіді всіх підприємств. Опитування проводилося спеціалістами проекту «Економічний розвиток міст», а також групою інтерв'юерів Чернівецького бізнес-центру.

Для отримання якомога повніших і відвертіших відповідей, респондентів запевнили, що цей звіт не буде містити посилань на конкретні підприємства, а інформація в анкетах буде конфіденційною.

Були виявлені відмінності у відповідях підприємств, що представляють різні галузі економіки (важка промисловість та машинобудування, легка та текстильна промисловість, будівництво та будівельні матеріали, сфери громадського харчування та послуг), а також великих підприємств та представників малого й середнього бізнесу, що підтверджується в багатьох проаналізованих даних.

Хоча опитування 49 підприємств не може абсолютно напевно відобразити думку всієї бізнесової громади Чернівців, ці підприємства, - великі й малі, традиційні й нові, забезпечують працею значну частину місцевого економічно активного населення, зокрема це стосується середніх промислових підприємств, - складають вагому й репрезентативну вибірку.

III. ОСНОВНІ ВИСНОВКИ

1. Місцева економіка зараз переживає нелегкий період – рівень зайнятості, середня зарплатня та орієнтованість на експорт досить низькі. Проте економіка Чернівців видається добре диверсифікованою, оскільки включає: традиційні промислові кластери, зокрема підприємства машинобудування, хімічної галузі, важливі окремі підприємства в легкій промисловості, такі як виробництво промислових товарів, текстилю, меблів та продуктів харчування, та малі й середні компанії в сфері торгівлі та послуг, створені переважно місцевими підприємцями. Слід зазначити, що процес залучення іноземних інвестицій в місцеву економіку дуже повільний. В той же час відзначається зацікавлення зі сторони вітчизняних інвесторів, в основному в розвиток торгівельної сфери та сфери послуг.

2. Місцеві підприємці незадоволені недосконалим національним законодавством, загальною економічною ситуацією в країні, технічною інфраструктурою міста, браком кваліфікованої робочої сили. В той же час відзначається позитивне ставлення місцевої влади.

3. Зі вступом України до ЄС пов'язані більш позитивні очікування, хоча респонденти передбачають і негативні наслідки. Стабільний діловий клімат та кращий правовий захист підприємців найчастіше зазначалися серед позитивних чинників. В той же час респонденти остерігаються сильної конкуренції, подорожчання робочої сили, послуг і товарів, додаткових витрат на пристосування до нових умов, більш високої вартості робочої сили.

3. Загальна кількість працівників на всіх підприємствах-респондентах зараз складає понад 8000, а наступного року планується створити ще кілька сотень робочих місць. Роботодавці достатньо задоволені якісним рівнем своїх працівників. Загалом 20% працює відмінно, 40% - добре, 26% - задовільно і 14% незадовільно. Середня заробітна плата досягла 851 грн. за місяць. Майже всім підприємствам бракує або очікується брак працівників з необхідними навичками, головним чином у технічних сферах.

4. Місцева економіка не дуже орієнтована на експорт. 11 із 49 підприємств реалізують свою продукцію та послуги виключно в межах Чернівецької області, 13 компаній зазначили що експортують значну частку своєї продукції та послуг за межі України, і лише чотири компанії експортують від 80% до 100% своїх товарів і послуг в країні Європи. Більша частина експорту йде до колишнього Радянського Союзу. Навіть маючи конкурентну перевагу в низьких цінах (порівняно з західноєвропейськими стандартами), місцеві компанії не можуть знайти клієнтів на ринку ЄС.

5. Тридцять одна із 49 фірм мають плани модернізації або вдосконалення своїх нинішніх потужностей з метою розширення своєї діяльності в Чернівцях, як шляхом розвитку існуючих потужностей, так і через нове будівництво, переважно в 2006-2007 рр. Загальна сума інвестицій може досягти 186,5 мільйонів гривень. Лише десять компаній планують розширюватися поза межами Чернівців. У той же час лише чотири фірми розглядають можливість, а одна навіть планує перенести свою діяльність до іншого міста, переважно через брак тут відповідної кваліфікованої робочої сили.

6. Загалом якість послуг, що надаються органами місцевого самоврядування, не була оцінена високо (в середньому – 3,38 за 4-бальною шкалою, де 1 є найвищою, а 4 –

Чернівці – Вивчення думки підприємців

найнижчою оцінкою). Утримання доріг, надання дозволів на будівельні роботи та надання ділянок та споруд для ведення бізнесу найчастіше зазначалися як послуги, що потребують поліпшення.

7. Три із 49 компаній оцінили рівень місцевої влади як «відмінний», а 18 респондентів вважають його «добрим». Двадцять чотири – «задовільно», і дві - «погано». Разом з задовільною оцінкою співпраці з міським головою, заступниками та керівниками управлінь міськвиконкому, а також коментарями щодо контактів між приватним і муніципальним секторами, це підтверджує достатній рівень задоволення роботою органів місцевої влади.

8. Думки про діловий клімат в Чернівцях також були позитивними. Сім компаній оцінили місто як «відмінне» місце для ведення бізнесу, 19 оцінок – «добре», і 19– «задовільне», і лише чотири компанії надали оцінку «погано». Близькість до кордону з Європейським Союзом, історичні традиції, підприємливість та платоспроможність населення зазначалися серед найбільш важливих позитивів місцевого ділового середовища.

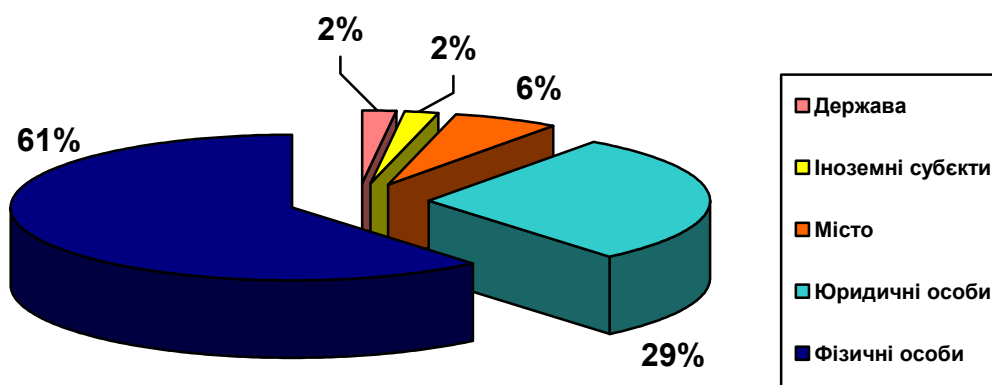
9. Компанії поділяють думку, що місцева економіка зміниться завдяки внутрішнім поліпшенням (комунальна інфраструктура, будівництво житла, підготовка й перепідготовка робочої сили), кращій співпраці влади і бізнесу (розвиток малих і середніх підприємств, інфраструктура для бізнесу, розвиток туристичної індустрії) та зовнішнім ресурсам (залучення прямих іноземних інвестицій).

IV. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

1. Статус підприємств

З 49 респондентів - 30 було засновано після 1990 року. Найбільша частка новостворених компаній – це малі і середні підприємства сфери громадського харчування, торгівлі та послуг. Підприємства машинобудівного комплексу, легкої промисловості та інші великі роботодавці в основному засновані в 70-80 роки минулого століття. 5 підприємств з опитаних засновані до 1939 року, 1 підприємство – ще у 19 столітті, що свідчить про збереження історичних традицій. Більшість компаній перебувають у власності українських юридичних і фізичних осіб (80% від всіх опитаних). Трьома компаніями зараз володіє іноземний капітал, по одному підприємству в державній та муніципальній власності.

Діаграма 1. Структура власності

2. Загальний стан бізнесу

Економіка Чернівців видається добре диверсифікованою, оскільки включає:

- традиційні промислові кластери, зокрема підприємства машинобудування, хімічної галузі,
- важливі окремі підприємства в легкій промисловості, такі як виробництво промислових товарів, текстилю, меблів та продуктів харчування,
- малі й середні компанії в сфері торгівлі та послуг, створені переважно місцевими підприємцями.

Щодо іноземних інвестицій, то вони присутні в основному в підприємствах легкої та деревообробної промисловості. Слід зазначити, що процес залучення іноземних інвестицій в місцеву економіку дуже повільний. В той же час відзначається зацікавлення зі сторони вітчизняних інвесторів, в основному в розвиток торгівельної сфери та сфери послуг.

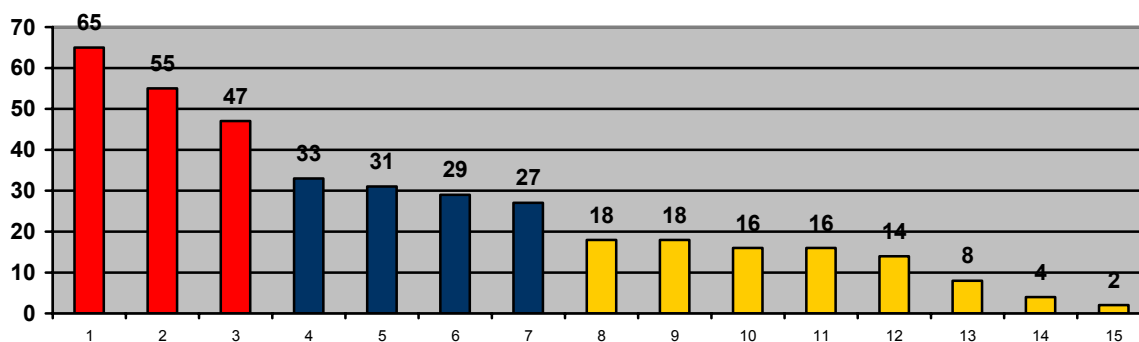
Представників підприємств попросили вказати чинники, що мають негативний вплив на поточний та майбутній розвиток їхньої продукції та послуг (див. діаграму 2).

За пріоритетністю (1) національне законодавство, (2) загальна економічна ситуація, (3) нестача кваліфікованої робочої сили зазначалися як найважливіші чинники відповідно

Чернівці – Вивчення думки підприємців

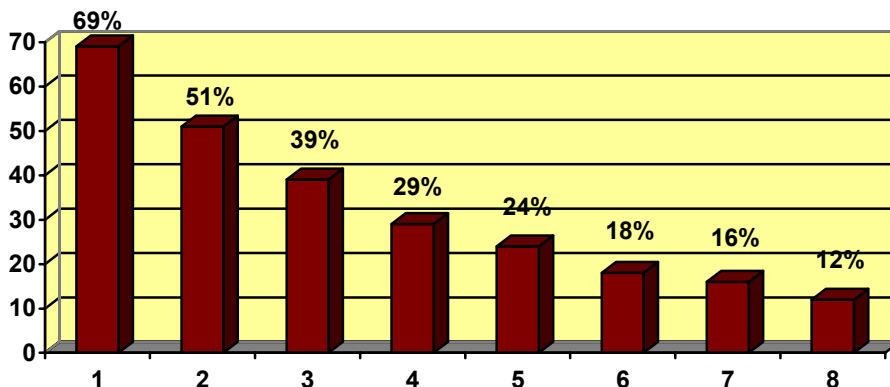
для 65% , 55% та 47% підприємств. Наступний блок негативних чинників складають (4) витрати на енергію , (5) іноземна конкуренція, (6) процентні ставки та (7) внутрішня конкуренція. Найменш негативними факторами респондентами зазначені (13) ставлення місцевої влади, (14) віддаленість ринків та (15) обмеження, пов'язані із захистом довкілля.

Діаграма 2. Перешкоди для подальшого розвитку

- 1 Національне законодавство
- 2 Загальна економічна ситуація
- 3 Нестача кваліфікованої робочої сили
- 4 Витрати на енергію
- 5 Іноземна конкуренція
- 6 Процентні ставки
- 7 Внутрішня конкуренція
- 8 Витрати на матеріали, комплектуючі тощо
- 9 Застарілі засоби виробництва
- 10 Вартість робочої сили
- 11 Утрата ринків в колишньому СРСР
- 12 Недоступність фінансування
- 13 Ставлення місцевої влади
- 14 Віддаленість ринків
- 15 Обмеження, пов'язані із захистом довкілля

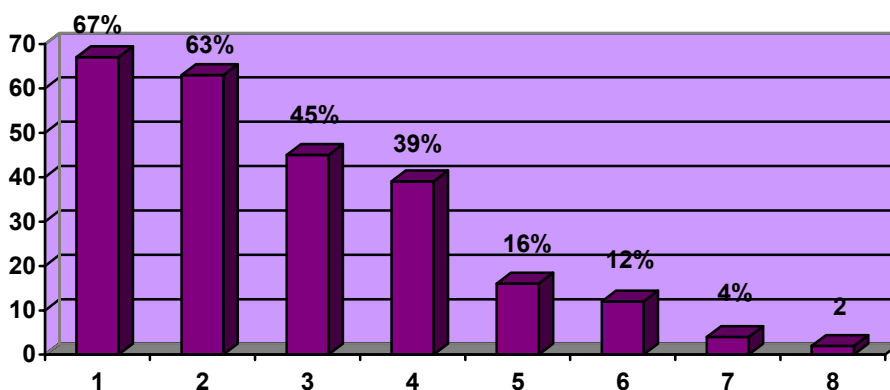
Діаграма 3. Позитиви вступу до ЄС

- 1 - Стабільний бізнес-клімат
- 2 – Кращий правовий захист підприємців
- 3 – Доступ до великого ринку без митниць та інших перешкод
- 4 – Участь у програмах ЄС
- 5 – Стабільний ринок капіталу
- 6 – Краща пропозиція робочої сили
- 7 – Більш високий рівень захисту економічної кокуренції
- 8 – Єдина валюта

Зі вступом України до ЄС пов'язані більш позитивні очікування, хоча респонденти передбачають і негативні наслідки. Стабільний діловий клімат (69%) та кращий правовий захист підприємців (51%) найчастіше зазначалися серед позитивних чинників.

Діаграма 4. Негативи вступу до ЄС

- 1 – Сильна конкуренція
- 2 – Подорожчання робочої сили, послуг і товарів

Чернівці – Вивчення думки підприємців

- 3 – Додаткові витрати для пристосування до нових умов
- 4 – Більш висока вартість робочої сили
- 5 – Суворі правила щодо сприяння бізнесу з боку держави
- 6 – Більш суворий захист споживачів
- 7 – Суворе законодавство про охорону довкілля
- 8 – Більш високі вимоги до етики

З іншого боку 67% підприємства остерігаються сильної конкуренції, 63% респондентів - подорожчання робочої сили, послуг і товарів, а 45% - додаткових витрат на пристосування до нових умов, 39% - більш високої вартості робочої сили. Такі чинники як суворе законодавство про охорону довкілля та більш високі вимоги до етики зазначені лише 4% та 2% респондентів.

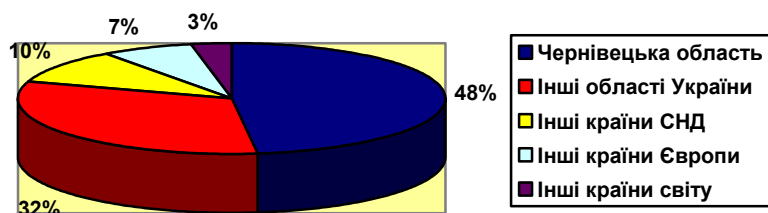
3. Споживачі

Всі підприємства надали інформацію про географічне розташування своїх клієнтів (діаграма 5). 11 підприємств реалізують свою продукцію та послуги виключно в межах Чернівецької області, що становить 48%, і лише чотири компанії (7%) зазначили, що експортують майже 100% своїх товарів і послуг в країни Європи, 10% експортують від 10% до 30% продукції як в європейські країни, так і країни СНД.

Майже всі компанії очікують змін в збуті продукції в 2006 році порівняно з 2005, причому 73% респондентів чекають на збільшення збуту в середньому від 5 до 30%, 4% - майже на половину. Разом з тим, 14% респондентів зазначили, що не бачать змін в реалізації своєї продукції та послуг, а 4% (два підприємства) навіть очікують зменшення збуту від 20 до 30%.

Середній обсяг збуту в розрахунку на одного працівника досить високий і складає приблизно 130 000 грн.

Діаграма 5. Напрямки експорту місцевої економіки

Наявність споживачів є головною причиною розміщення 36 компаній саме в Чернівцях. Аналогічно, наявність робочої сили є важливим чинником для 32 компаній. І тільки 15 підприємств зазначили існування тут важливих постачальників сировини (більшість представників харчової та деревообробної галузей), 11 назвали постачальників компонентів, а 14 підприємств – наявність галузевих кластерів.

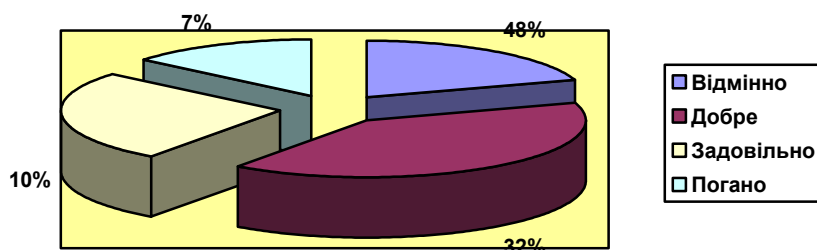
4. Питання трудових ресурсів і зайнятості

Загальна кількість постійних працівників на 49 підприємствах-респондентах становить 8109 чол., порівняно з 9542 п'ять років тому і 8240 торік. Тенденція за останні 2 роки почала змінюватися, і на запитання про нові інвестиції компанії відповідають, що планують створити майже 1366 нових робочих місць. Вдала диверсифікація структури економіки підтверджується тим фактом, що близько 46% працівників складають жінки (понад 60% у легкій промисловості). Частка працівників з вищою освітою цього року сягає 31%, що є значно вищою, ніж наприклад у Івано-Франківську – 18,8%.

Середня кількість працівників серед підприємств-респондентів у 2006 році склала 169 осіб, порівняно з 199 в 2001 році.

Роботодавці достатньо задоволені якісним рівнем своїх працівників. Загалом 20% працює відмінно, 40% - добре, 26% - задовільно і 14% незадовільно (діаграма 6).

Діаграма 6. Рівень задоволення якістю робочої сили

Загальна середньомісячна зарплатня складає 851 грн. порівняно з 727 грн. в 2005 році. Найнижча зарплатня в машинобудуванні, а найвища – в сфері послуг та торгівлі, шіснадцять компаній сплачують у середньому більше ніж 1000 гривень.

38 компаній – 77%(!) в усіх галузях відчувають нестачу працівників певних професій та навичок, важливих для їхнього подальшого розвитку, а чотири підприємства очікують виникнення цієї проблеми в майбутньому. Найчастіше бракує кваліфікованих представників середньо-технічного персоналу – як з вищою освітою, так і вмілих професіоналів - інженерів, конструкторів, зварювальників, електриків, металістів, слюсарів, будівельників. Підприємства мають серйозні проблеми через брак кваліфікованої робочої сили, оскільки багато кваліфікованих робітників заробляють у декілька разів більше, працюючи в країнах Європи, а ті, хто залишився, не мають необхідних навичок.

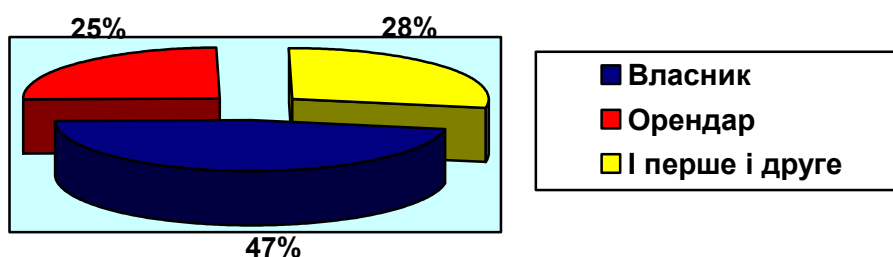
20 компаній мають підрозділи з наукових досліджень та розвитку, які головним чином зайняті розробкою нової продукції. Загалом у цих підрозділах працює 82 особи (лише 1% від кількості всіх робочих місць).

5. Інформація про місцезнаходження та майно підприємства

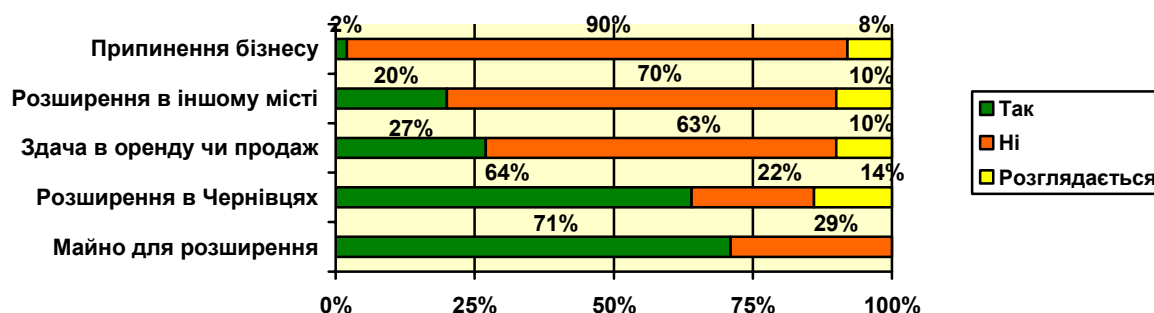
Чернівці – Вивчення думки підприємців

Чернівці як місце розташування бізнесу має і переваги, і недоліки. Підприємства, як правило, володіють своїми спорудами і мають право на користування землею (47%). Більшість із них також має достатньо площі для розширення (71%). Однак нестача площ для розширення 29% підприємств може стати проблемою. Одна компанія навіть розглядає можливість перенесення свого виробництва за межі Чернівців. Нинішній стан будівель та рівень технологій не видається найкращим, тому багато компаній планує здійснення суттєвих інвестицій у вдосконалення потужностей. 31 підприємство планують модернізацію або вдосконалення існуючих споруд здебільшого протягом цього й наступного року. Планується вкласти 186, 409 млн. грн. та створити 1366 нових робочих місць. Якщо ці цифри виявляться реальними, це значно допоможе зростанню місцевої економіки. Однак, для досягнення цих обсягів суттєву роль мають відіграти іноземні інвестори.

Діаграма 7. Інформація про майно

Діаграма 8. Інформація про місцезнаходження та майно

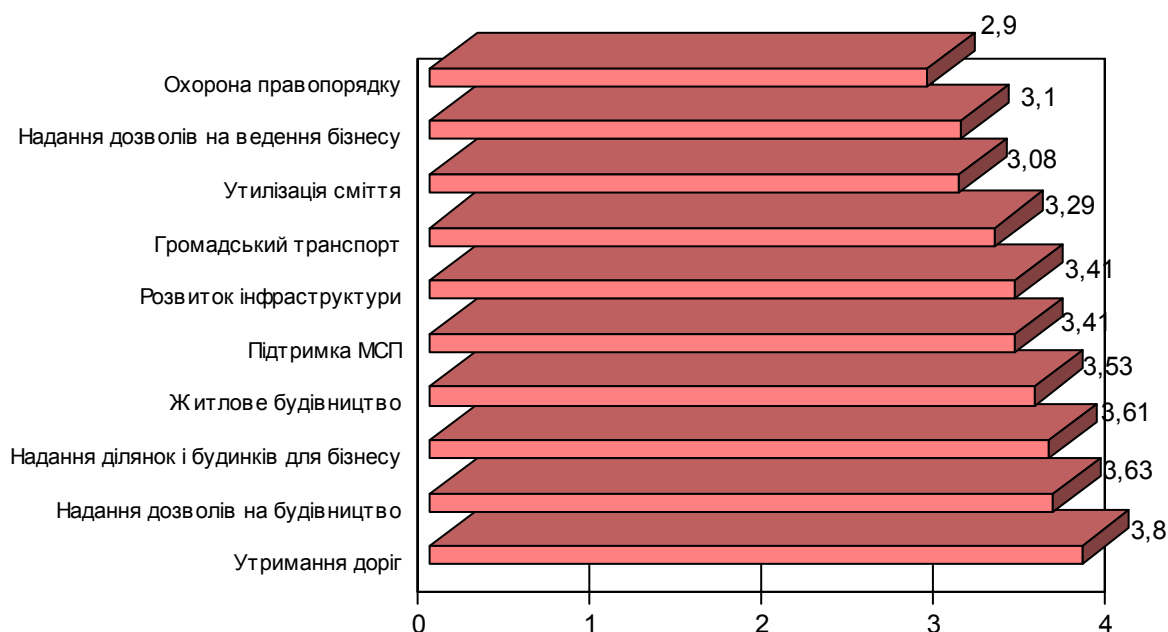
6. Послуги та відносини з органами місцевої влади

Респондентам було запропоновано оцінити дев'ять видів муніципальних послуг за шкалою від 1 до 4 (1 = відмінно, 4 = незадовільно). В середньому ці послуги були оцінені як задовільні з середнім балом 3.38 (див. діаграму 9). Респонденти найбільш задоволені охороною правопорядку в місті (2.33). Ліцензування та надання дозволів для ведення бізнесу (3.1) та утилізація сміття (3.08) оцінені також досить високо. Респонденти дуже

Чернівці – Вивчення думки підприємців

незадоволені станом утримання доріг (3.8), наданням дозволів на будівництво (3.63) та наданням споруд та земельних ділянок на ведення бізнесу (3.61).

Діаграма 9. Послуги органів влади

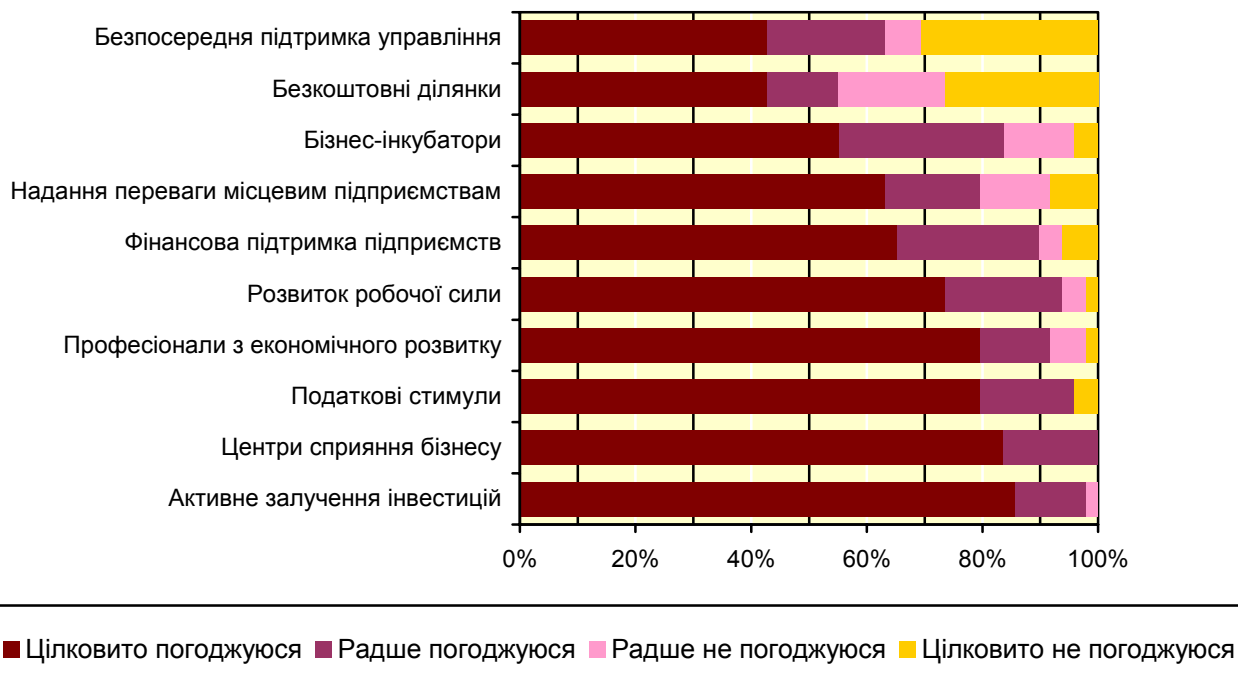

Загалом відповіді свідчать про те, що підприємства готові порекомендувати ініціативи, зокрема в сфері підтримки малих і середніх підприємств, які дозволять поліпшити співпрацю з місцевими органами влади й зменшити бюрократизм. Серед коментарів щодо сфер, які потребують поліпшення, частіше зазначалися такі: інфраструктура – водопостачання та водовідведення; поліпшення стану утримання доріг.

Підприємства також мали відповісти, які послуги мають надаватися міською владою (та, зокрема, підрозділом з економічного розвитку) представникам бізнесу Чернівців. Діаграма 10 демонструє, що підприємства активно підтримують майже всі з запропонованих послуг. Дві з найгостріших проблем, які стоять перед місцевою владою – це активне залучення інвестицій та створення центрів підтримки бізнесу. Ще дві проблеми отримали високу оцінку як необхідні – це надання податкових стимулів інвесторам та наявність професіоналів з економічного розвитку в структурах міської влади.

На відміну від компаній в інших країнах Східної Європи, респонденти не підтримують спорудження й пропозиції вільних ділянок – вони не бачать гарантії, що ті, хто отримає таку форму субсидії, насправді почне створювати робочі місця.

Діаграма 10. Послуги підрозділу з економічного розвитку

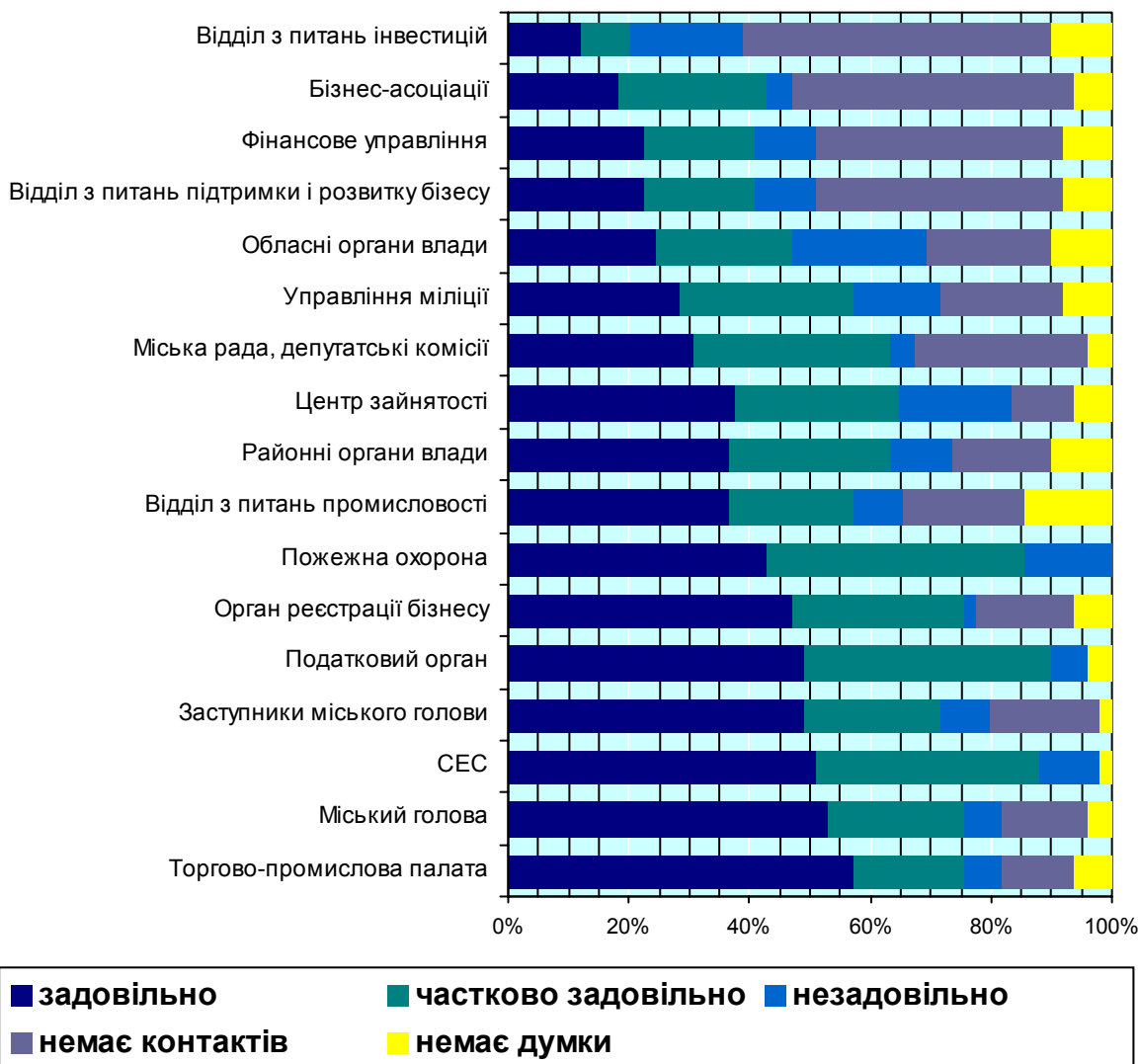

Підприємства-респонденти оцінили контакти з владними структурами та посадовцями. Результати досить позитивні, як це видно з діаграми 11. Міський голова, заступники, управління промисловості та орган реєстрації бізнесу отримали дуже позитивні оцінки. Слід зазначити, що високу оцінку співпраці надали респонденти таким установам, як санітарно-епідеміологічна станція, подакові органи та органи пожежної охорони. Проте найвищу оцінку надали респонденти співпраці з Торгово-промисловою палатою, в той час як лише дехто з керівників підприємств вважає бізнес-асоціацію корисним інструментом. Проблемними є професійні контакти з обласними органами влади. Насторожує факт відсутності контактів у 25 з 49 опитаних респондентів з відділом з питань інвестицій, в той час як питання залучення інвестицій визначено майже всіма керівниками підприємств як одне з найважливіших в розвитку місцевої економіки. Це наводить на висновок про необхідність оптимізації структури виконкому міської ради.

Респондентам також пропонувалося додати та оцінити інші важливі установи. Серед них були зазначені митні органи, співпраця з якими оцінена як незадовільна, особливо на думку підприємств-імпортерів.

Багато коментарів можна узагальнити в один висновок: високий рівень бюрократизму, брак компетентності, відсутність розуміння проблем підприємств-виробників, непрозорість в роботі влади та значні часові затрати для вирішення різноманітних питань.

Діаграма 11. Контакти з владними установами

7. Критичні питання

Підприємства-респонденти дали такі відповіді на запитання щодо трьох найбільш важливих напрямків, які необхідно вирішити в Чернівцях:

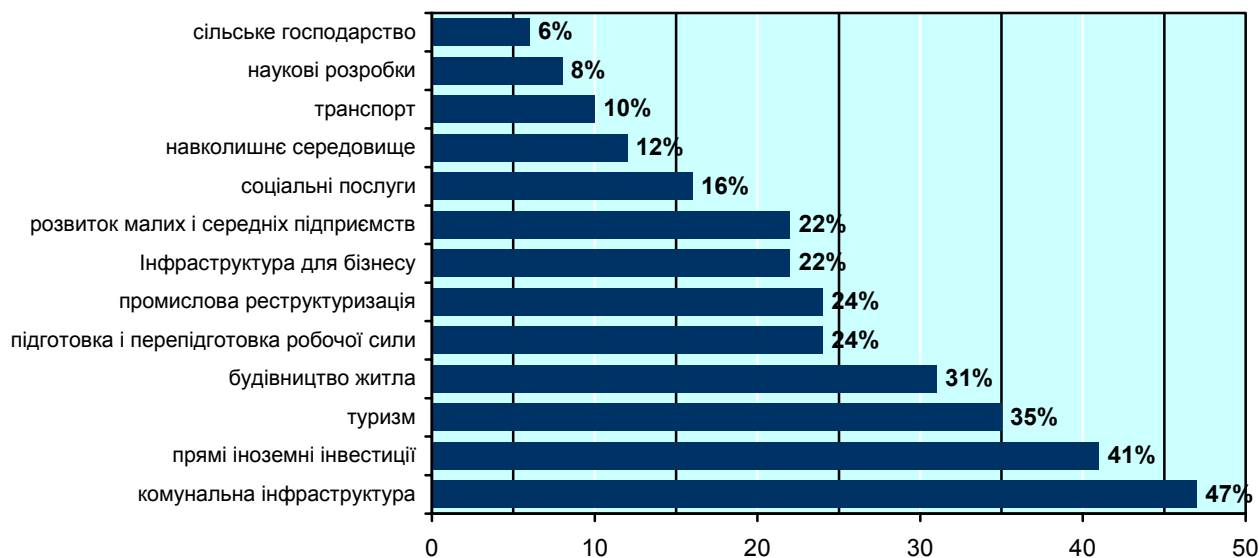
- Комунальна інфраструктура (газ, електроенергія, водопостачання, опалення) – на першому місці з 47% відповідей;
- Залучення прямих іноземних інвестицій – 41% усіх компаній;
- Розвиток туристичної індустрії – 35% респондентів;
- Будівництво житла – 31% підприємств;

Чернівці – Вивчення думки підприємців

- Промислова реструктуризація та підготовка та перепідготовка робочої сили отримали по 24%;
- Розвиток малих і середніх підприємств та інфраструктура для бізнесу – відповідно по 22%.

Найменш важливими визначені такі питання як сільське господарство, наукові дослідження та розробки, розвиток транспортної мережі.

Діаграма 12. Критичні питання

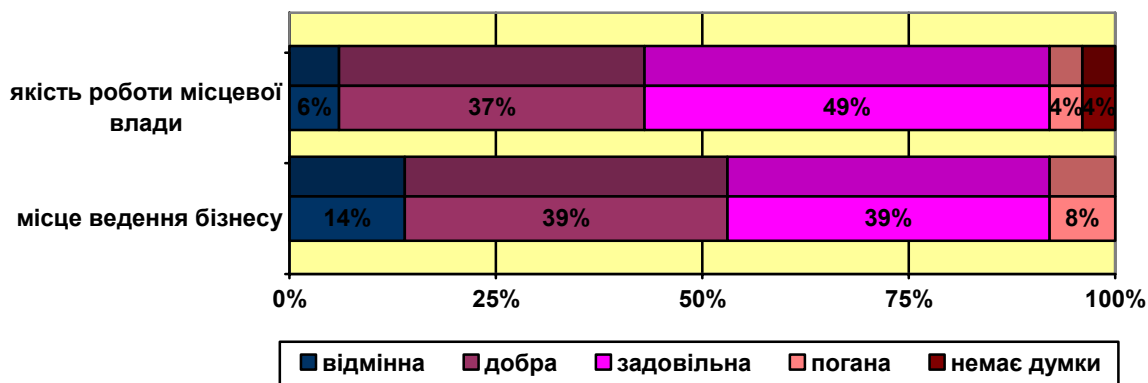

9. Загальні враження

Респондентам запропонували висловити свої загальні враження про роботу органів влади та висловити свою думку про місто як місце для ведення бізнесу (діаграма 13). Міська влада отримала значно вищі оцінки, ніж обласні та районні органи. 19 підприємств оцінили своє місто як «добре», 19 – як «задовільне» і 7 вважають своє місто «відмінним» місцем для бізнесу.

Діаграма 13. Загальна думка

Чернівці – Вивчення думки підприємців

Позитивними прикладами елементів бізнес-клімату Чернівців, відзначеними респондентами, як правило, були:

- Географічне розташування, близькість до кордону з Європейським Союзом
- Історична та культурна привабливість міста
- Підприємливість та висока платоспроможність населення

Негативні чинники, визначені респондентами, головним чином стосуються пропозиції робочої сили та технічної інфраструктури.

- Брак кваліфікованої робочої сили
- Незадовільна інфраструктура, особливо дороги міста

V. УЗАГАЛЬНЕНИЙ ВИСНОВОК

Цей звіт про результати опитування підприємців відображає узагальнені думки головних роботодавців Чернівців. Їхнє спільне ставлення до міської влади визначатиме зростання економіки міста, її застій чи занепад. Звіт допоможе Експертному комітетові з розробки Стратегії конкурентоспроможності в його роботі і буде корисним для міської влади в роботі над підтримкою та поліпшенням ділового клімату в місті.

Проект «Економічний розвиток міст» висловлює вдячність усім представникам підприємств, котрі поділилися своїми думками та надали корисну інформацію Експертному комітетові з розробки Стратегії конкурентоспроможності.